

Çok-Yönlü Eylemli Kişilik Ölçeği'nin Türkçe Formunun Değerlendirilmesi

Hasan Atak¹,
Emine Gül Kapçı²,
Figen Çok³

¹Yard. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü, Kırıkkale - Türkiye

²Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü, Ankara - Türkiye

³Prof. Dr. TED Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim
Bilimleri Bölümü, Ankara - Türkiye

ÖZET

Çok-Yönlü Eylemli Kişilik Ölçeği'nin Türkçe formunun değerlendirilmesi

Amaç: Eylemlilik, kişinin yaşamının yönüne ilişkin sorumluluk duygusu, yaşamı ile ilgili kararları kontrol edebilme ve bunların sorumluluğunu alma konusundaki inancı ve seçtiği yaşam yönünde ilerlemeye ilişkin güveni olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, eylemli kişiliği ölçen "Çok-Yönlü Eylemli Kişilik Ölçeği'nin" Türk gençlerinde uygulanabilirliğini değerlendirmektir.

Yöntem: Araştırmaya 19-25 yaş aralığında, üniversite öğrencisi olan (n=196; %47.8) ve olmayan (n=214; %52.2) toplam 410 genç katılmıştır. Katılımcıların %45.8'i erkek (n=188), %54.2'si kadındır (n=222) ve yaş ortalamaları 22.5'tir (SS= 1.9).

Bulgular: Açımlayıcı (açıklanan varyans %57.43), doğrulayıcı ($\chi^2/sd=3.11$, GFI=0.94, RMSEA=0.05) ve ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ($\chi^2/sd=3.87$, GFI=0.99, RMSEA=0.03) önerilen dört-faktörlü modelin uygunluğunu desteklemektedir. İç tutarlılık ve test-tekrar test sonuçları ölçeğin yüksek güvenilirliğine işaret etmektedir. Yapılan analizler sonucunda, ölçeğin orijinal versiyonundan 5 madde çıkarılmıştır.

Sonuç: Sonuçlar ÇEKÖ Türkçe versiyonunun "eylemlilik" değerlendiren araştırmalarda kullanılabileceğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Eylemlilik, eylemli kişilik, geçerlilik, güvenilirlik

ABSTRACT

Evaluation of the Turkish Version of the Multi-Measure Agentic Personality Scale

Objective: The term agency has been defined as a sense of responsibility for one's life course, the belief that one is in control of one's decisions about life and is responsible for their outcomes and the confidence that one will be able to overcome obstacles that impede one's progress along one's chosen life course. The "Multi-Measure Agentic Personality Scale (MAPS)" was designed to measure agentic personality. The present study aimed to assess the applicability of the MAPS for Turkish youngsters.

Methods: Data from a total of 410 participants (male n=188, 45.8%; female n=222, 54.2%) were utilized for validity and reliability analyses. Of the participants, 196 (47.8%) were university students and the rest were not (n=214; 52.2%). The mean age of the participants was 22.5 (SD=1.9) ranging from 19 to 25.

Results: Exploratory factor analysis yielded four-factor model explaining 57.43% of the variance. Confirmatory factor analyses ($\chi^2/sd=3.11$, GFI=0.94, RMSEA=0.05) and second-order factor analyses ($\chi^2/sd=3.87$, GFI=0.99, RMSEA=0.03) indicated that a four factor solution met the criteria standards for adequacy of fit. The internal consistency and test-retest stability revealed a moderate to high reliabilities. After analyzing the data, 5 items were dropped from the original scale.

Discussion and Conclusion: The analyses demonstrated that the Turkish version of MAPS could be used in studies that evaluates agency.

Key words: Agency, agentic personality, validity, reliability

Yazışma adresi / Address reprint requests to:
Yard. Doç. Dr. Hasan Atak, Kırıkkale Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü PDR
Anabilim Dalı, 71100, Yahşihan, Kırıkkale - Türkiye

Telefon / Phone: +90-318-357-2488

Elektronik posta adresi / E-mail address:
sternum_001@hotmail.com

Geliş tarihi / Date of receipt:
27 Nisan 2012 / April 27, 2012

Kabul tarihi / Date of acceptance:
26 Haziran 2012 / June 26, 2012

GİRİŞ

Kendi başına davranma anlamına da gelen eylemlilik (agency) ya da eylemli kişilik (agentic personality); kişinin yaşamının yönüne ilişkin sorumluluk duygusu, yaşamı için sorumluluk alması, yaşamıyla ilgili kararları kontrol edebilme ve bunların sorumluluğunu alma konusundaki inancı ile yaşamdaki engellerle baş etmede

ve seçtiği yaşam yönünde ilerlemeye ilişkin güveni olarak tanımlanmaktadır (1-3). Psikoloji alanyazınında bu kavramı ilk kullanan kuramcılardan biri olan Erikson (4), sanayileşmiş toplumlarda tutarlı kimlik biçimlenmesinde kendini yönlendirebilme ve özgür seçimin yanısıra eylemliliğin de önemini vurgulamıştır. Eylemlilik, bir bireyin kendi gelişiminde aktif olarak rol alması, kendi seçimlerini yapması ve bu seçimlerin sonuçlarını kabul

etmesi anlamını içermektedir. Côté (5), eylemliliğin tek bir psikolojik yapıdan oluşmadığını, benlik saygısı, yaşam amaçları, özyeterlilik ve iç denetim odağını da kapsayan bileşik bir yapı sergilediğini söylemiştir. Ölçeğin alt ölçeklerinden özyeterlilik eylemliliğin bir alt boyutu olarak ele alındığında, Côté (5) özyeterliliğin kişinin eylemlilik kapasitesini arttıran dört değişkenden biri olduğunu öne sürmektedir ve özyeterliliğe ilişkin açıklamalara bakıldığında, bu görüşün desteklendiği görülmektedir. Özyeterlilik, “kişinin kendisinden beklenen durumları yönetmesini sağlayacak yeteneklere olan inancı” şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı şekilde eylemlilik, “kişinin yaşamının yönüne ilişkin sorumluluk duygusu, yaşamı için sorumluluk alması, kişinin yaşamı ile ilgili kararları kontrol edebilme ve bunların sorumluluğunu alma konusundaki inancı ve yaşamdaki engellerle baş etme ve seçtiği yaşam yönünde ilerlemeye ilişkin güveni” olarak tanımlanmaktadır (3). Bu tanımlara bakıldığında da özyeterlilik ile eylemlilik arasındaki ilişki görülmektedir. Eylemli bir birey, kendini ve yaşamını kontrol edebileceğine inanmaktadır. Benzer biçimde, özyeterlilik sahibi bir birey de kendi kontrol yeteneğine inanmaktadır. Alt ölçeklerden özsaygı, eylemliliğin bir alt boyutu olarak ele alındığında, kendini sevmeye, kendini kabul ve yeterlilik olmak üzere üç anlam taşımaktadır (5-7). Aynı şekilde eylemli kişiliğe sahip bir birey, kendini kabul etme, kendini sevmeye ve kendi yeterliliğine inanma özelliklerine sahiptir. Bu özellikler, eylemli bireyin kendine ve yaşamına yön vermesinde anahtar rol üstlenmektedir (5-7). Denetim odağı eylemliliğin bir alt boyutu olarak ele alındığında, sadece iç denetim odağı önem kazanmaktadır. İç denetim odağına sahip bireyler davranışlarının nedeni olarak kendilerini görmektedirler. Aynı şekilde, eylemli kişiliğe sahip bir birey kendi sorumluluğunu almakta ve “başına gelenlerin kendi yapıp ettikleri yüzünden olduğunu” bilmektedir (5-7). Son alt ölçeği temsil eden yaşam amacı kavramı, bireyin yaşamındaki kısa ve uzun süreli hedeflerine işaret etmektedir. Benzer şekilde, eylemli kişiliğe sahip bir birey, yaşamını anlama, yönetme ve aldığı kararları uygulama, hedef belirleme ve bunları gerçekleştirmek için eyleme geçme gibi özelliklere sahiptir. Bu özellikler, eylemli bireyin kendine ve yaşamına yön vermesinde anahtar rol üstlenmektedir (5-7). Alanyazında (8-9), özerkliğin

de eylemliliğin bir alt boyutu olabileceğine ilişkin iddialar yer almaktadır. Özdikmenli-Demir’e göre (10), eylemlilik kapsamında ele alınan bu özellikler aynı zamanda bireye karşılaşılabileceği çeşitli engellerle uygun biçimde başa çıkmada önemli bir ego gücü sağlamaktadır. Özerk ve diğer insanlardan bağımsız olarak davranabilen kişilerin kendilerini yetişkin olarak hissetme ve yetişkin rolleri alma açısından da daha yetkin olabilecekleri vurgulanmaktadır (11,12).

Alanyazın incelendiğinde, özellikle Erikson’un kuramında, kimlik gelişiminde eylemliliğin ne kadar önemli olabileceği vurgulanmış olsa da hem yurtdışında hem de Türkiye’de bu kavram üzerine çoğunlukla sosyologlar tarafından çalışıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar eylemli kişiliği sosyo-ekonomik düzey (SED), ailenin geliri ve üniversite giderlerini bireylerin kendilerinin karşılayıp karşılamadığı gibi demografik değişkenler açısından incelemiştir (5-7). Bu araştırmanın sonuçları, eylemlilik düzeyi ile kimlik statüleri arasındaki anlamlı ilişkiye işaret ederken, SED ve cinsiyete göre bir farklılaşma olmadığını bildirmişlerdir. Psikoloji alanyazınında ise eylemli kişilik ile ilgili sınırlı sayıda araştırma yapılmıştır (8,9). Örneğin, Côté ve Schwartz (8) farklı etnik gruplardan bireylerle yaptıkları çalışmada, kimlik biçimlenmesi ile eylemlilik arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda, eylemlilikle keşif/esnek bağlanma arasında pozitif, kaçınma ile negatif ilişki bulunmuştur. Ayrıca, eylemlilikle ipotek/uyma arasında ilişki olmadığı da bulunmuştur. Benzer biçimde, Schwartz ve arkadaşlarının (9) eylemlilikle ego kimliğinin gelişimi arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, ego kimliği için başarılı kimlik statüsünü temsil eden keşif/esnek bağlanma, kargaşalı ve moratoryum kimlik statüsünü temsil eden kaçınma ve ipotekli kimlik statüsünü temsil eden ipotek/uyma olmak üzere üçlü bir sınıflama kullanmışlardır. Sonuçta, eylemlilik ile keşif/esnek bağlanma arasında pozitif, kaçınma arasında ise negatif ilişki olduğunu bulmuştur. Ayrıca, eylemlilik ile ipotek/uyma arasında ilişki olmadığı da aynı çalışmada bulunmuştur. Bu araştırmanın sonucunda, eylemlilik düzeyi arttıkça kimlik biçimlenmesinin daha sağlıklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, eylemli kişiliğin kimlik gelişimi açısından önemli olabileceğine işaret etmektedir. Başka bir ifade ile kişinin kendi başına davranma düzeyi arttıkça başarılı

kimlik statüsünde olması; kendi başına davranma düzeyi azaldıkça ise kişinin kargaşalı kimlik statüsünde olma olasılığı artmaktadır.

Sosyolojide eylemlerin mi toplumu (yapıyı), yoksa toplumun mu eylemleri etkilediğine ilişkin tartışma, "eylemlilik-yapı (agency/structure)" tartışması olarak adlandırılmaktadır. Eylemlilik-yapı tartışması süregelen bir tartışmadır ve sosyolojide bu konudaki ilgi Durkheim'a kadar gitmektedir (13). Emirbayer ve Mische (2), eylemliliği anlamak için bireylerin zihinsel (mental) durumlarının bazı sosyal yapılardan sorumlu olabileceğini kabul etmek gerektiğini öne sürmektedirler. Ayrıca (8), yapı-eylemlilik ilişkisini görgül olarak inceleyebilmek için psikolojik bir bakış açısıyla, eylemliliğin bireysel farklılıklar ve ruh sağlığı açısından incelenmesi gerekmektedir. Eylemlilikle ilgili literatüre bakıldığında, hem yurtdışında hem de Türkiye'de eylemliliğin ruh sağlığını etkileyen değişkenlerle ilişkisi üzerinde henüz çalışılmadığı, ancak eylemliliğin alt boyutlarının ruh sağlığı değişkenleriyle ilişkisinin incelendiği görülmektedir. Örneğin, eylemliliğin alt boyutlarından öz yeterliliğin iş doyumunu (13,14) ve stresle (1) ilişkili olduğu; yaşam amaçlarının ise hem psikolojik hem de fiziksel sağlıkla ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, Côté'a göre kendi başına davranabilmenin derecesi, kimlik biçimlenmesinin yönünü ve yetişkinliğe sağlıklı geçişi belirlemektedir (9). Bakan'a göre, eylemlilik kişinin kendi başına davranabilmesini içeren bir üst kavramdır ve kavramın karşıt ucunda ise bir arada olma (communion) kavramı yer almaktadır (2,12). Bu bağlamda, eylemliliğin Mahler'in ayrılma-bireyleşme kavramına kadar uzanan kökleri olduğu da belirtilmektedir (12). Ek olarak, eylemliliğin derecesinin bireyleşmeyi de etkilediği vurgulanmaktadır (8).

Eylemlilik çalışmalarında kullanılan Çok-Yönlü Eylemlilik Kişilik Ölçeği'nin (ÇEKÖ) Türkçe'ye kazandırılması, bazı açılardan yararlı olabilir. Örneğin bilindiği üzere, psikoterapi sonucunda kişinin kendi sorumluluğunu alması ve kendi yaşamını yönetip yön vermesi iyileşme açısından önemlidir. Bu yüzden bu ölçek, terapi sürecinde olan ya da terapi sürecini bitirmiş bireylerde takip çalışmaları için kullanılabilir. Ayrıca depresyon gibi bazı hastalık durumlarında, kişinin kendi başına davranma düzeyi, tedavinin başında, ortasında ve

sonunda ÇEKÖ aracılığıyla ölçülebilir. Bunların dışında, bu ölçek, pozitif psikoloji bağlamında olumlu ruh sağlığı değişkenlerini (mutluluk, yaşam doyumunu, iş doyumunu gibi) içeren çalışmalarda da kullanılabilir. Bu bağlamda bu araştırmanın temel amacı, ruh sağlığı için önemli kabul edilen bir yapı olan eylemliliği ölçen ve sosyolojinin yanı sıra gelişimsel, klinik ve sosyal psikoloji gibi psikolojinin çeşitli alt-alanlarında da kullanılabilecek bir ölçek olan "Çok-Yönlü Eylemlilik Kişilik Ölçeği"nin (Multi-Measure Agentic Personality Scale [5]) Türk gençlerinde uygulanabilirliğini değerlendirmektir.

YÖNTEM

Bu araştırma, mevcut durumu sorgulayan betimsel bir araştırmadır. Veriler, farklı yaşlardaki bireylerden elde edilmiş ve kesitsel araştırma düzeni kullanılmıştır. Geçerlilik çalışmasında, ilk olarak dil geçerliliği, ardından açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Daha sonra madde analizi yapılmıştır. Güvenilirlik çalışması için iç tutarlılık katsayısı ve test-tekrar test yöntemi olmak üzere iki tür güvenilirliğe bakılmıştır.

Araştırma Grubu

Katılımcılar, Ankara'da üniversitelere devam eden öğrencilerden (n=196, %47.8) ve aynı yaştaki, üniversite öğrencisi olmayıp Ankara'da bir işyerinde çalışan gençlerden (n=214, %52.2) oluşmaktadır. Ölçme aracının uygulanacağı bireyler, "üniversite eğitimi almış ya da halen alıyor olması ve 19-25 yaş aralığında olması" durumu dikkate alınarak amaçlı (purposive) örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Bu örneklemenin temeli, araştırmanın amaçları doğrultusunda bir evrenin temsilci bir örnekleme yerine, amaçlı olarak bir ya da birkaç alt kesimi örnek olarak almaktır (15). Bu örnekleme yönteminin evren değerleri hakkında önemli ipuçları vereceği ifade edilmektedir (16).

Araştırma kapsamında kullanılan veri toplama aracı 434 katılımcıya uygulanmıştır. Veri analizleri öncesinde katılımcıların veri toplama araçlarına verdikleri yanıtlar gözden geçirilmiştir. Bu inceleme sonucunda, ölçek maddelerinin çoğunu boş bırakan (en az %5'ini) ya da merkeze kayma hatalarının gözlemlendiği toplam 24 kişi veri setin-

den çıkarılmıştır. Sonuçta analizler, 19–25 yaşları arasındaki 410 katılımcıdan elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların eğitim durumu, cinsiyet ve yaş gruplarına göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Katılımcıların Eğitim Durumu, Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Değişken	n (%)
Cinsiyet	
Kadın	222 (54.2)
Erkek	188 (45.8)
Yaş Grubu	
18-19	90 (21.9)
20-24	181 (43.9)
25-26	139 (34.2)
Üniversite Eğitimi	
Evet	196 (47.8)
Hayır	214 (52.2)

Katılımcıların yaş ortalaması 22.5 ± 1.9 olarak bulunmuştur. Kadınların yaş ortalaması 23.2 ± 1.4 iken, erkeklerin yaş ortalaması 22.3 ± 1.6 olarak hesaplanmıştır. Üniversite öğrencilerinin yaş ortalaması 22.8 ± 1.8 , üniversite öğrencisi olmayanların yaş ortalaması ise 23.1 ± 1.7 olarak bulunmuştur.

Veri Toplama Aracı

Çok-Yönlü Eylemli Kişilik Ölçeği (ÇEKÖ; Multi-Measure Agentic Personality Scale) (5). Ölçek, özsaygıyı ölçen beş madde (örneğin, “Kendi hakkımdaki düşüncelerim olumsuzdur”), yaşam amacını ölçen beş madde (örneğin, “Kişisel varlığım anlamlı ve amaçlıdır”), iç denetim odağını ölçen beş madde (örneğin, “Başıma gelenlerden ben sorumluyum”) ve öz yeterliliği ölçen beş madde (örneğin, “Güçlü bir iradem var”) olmak üzere toplam 20 madde ve dört alt faktörden oluşmaktadır. Maddeler, “tamamen katılıyorum”dan (5 puan), “hiç katılmıyorum”a (1 puan) doğru sıralanan 5 dereceli bir değerlendirme yapılarak, işaretlenmektedir. Her bir alt ölçekten alınabilecek puanlar 5 ile 25 arasında değişmektedir. Puanlama yapılırken, toplam puan dikkate alınmakta ve ölçekten yüksek puan almak, eylemli kişiliğe sahip olmaya işaret etmektedir. Kanada’da yaşayan gençlerle (18-25 yaş arası) yapılan özgün bir çalışmada, yapı geçerliliği açımlayıcı faktör

analizi ile incelenmiştir (5). Ölçeğin 4 faktörlü bir yapıda olduğu ve varyansının %42’sini açıkladığı bulunmuştur. Ölçeğin tamamı ve alt ölçekler için Cronbach alfa değerleri 0.58 ile 0.86 arasında (ortalama 0.76) değişmektedir. Başka bir çalışmada, Schwartz, Côté ve Arnett (9) ölçeğin yapı geçerliliğini, doğrulayıcı faktör analizi ile test etmişlerdir. Sonuçlar ($\chi^2/df = 1.02$, CFI > 0.99, RMSEA = 0.01), ölçeğin 4 faktörlü yapısının doğrulandığını göstermiştir. Aynı çalışmada, faktör yapısının üç farklı etnik grup (Beyaz Amerikalılar, Asyalılar ve Meksikalılar) arasında geçerli olup olmadığı da incelenmiş ve sonuçlar ($\Delta\chi^2 (6) = 4.36$, ns), faktör yapısının üç etnik grupta da geçerli olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu çalışmada, ölçeğin tamamı için Cronbach Alfa değeri 0.81 olarak bulunmuştur. Başka bir çalışmada (17), ölçeğin iç tutarlılık katsayıları incelenmiştir. Sonuçlar, ölçeğin tamamı ve alt ölçekler için Cronbach alfa değerlerinin 0.59 ile 0.85 arasında değiştiğini göstermiştir.

Çok-Yönlü Eylemli Kişilik Ölçeği’nin çeviri işlemi: Yazarlar (James E. Côté) bağlantı kurulup izin alındıktan sonra, ÇEKÖ’nün çeviri ve uyarlama çalışmasına başlanmıştır. Ölçek, ilk olarak sosyal bilimler alanından İngilizcede yetkin olan dört kişi tarafından Türkçeye çevrilmiş ve daha sonra farklı dört kişi tarafından tekrar İngilizceye çevrilmiştir. Çeviri ve ters-çeviri işlemlerinden sonra, Türkçe ifade açısından bir farklılık olmadığı gözlenmiş ve ölçek kullanıma hazır hale getirilmiştir.

İşlem

Üniversite öğrencisi olan katılımcılardan toplanan veriler ders saatleri içinde, dersin yürütücüsünün izni ve yardımıyla toplanmıştır. Üniversite eğitimi almayan katılımcılara ise işyerlerine gidilerek ulaşılmıştır. Veriler toplanırken gönüllülük ilkesi esas alınmış, katılımcılara öncelikle araştırmanın amacına yönelik kısa bir bilgi verilmiş ve ardından araştırmaya katılmak isteyen katılımcılara ölçekler sunulmuştur. Ayrıca, gerekli durumlarda katılımcılara ek açıklamalar da yapılmıştır. Katılımcılardan kimlik bilgileri istenmemiştir. Ölçeklerin uygulanması 10-15 dakika sürmüştür. Araştırma verileri, Ankara ilinde, Ağustos 2009 - Nisan 2010 tarihleri arasında toplanmıştır.

Tablo 2: ÇEKÖ'nün Güvenilirlik ve Madde Analizi Sonuçları

	Madde No	Madde Atıldığında Cronbach alfa	Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonu	Cronbach alfa	Test-Tekrar Test
Özsaygı	1	0.797	0.508	0.76	0.86
	2	0.794	0.527		
	3	0.809	0.308		
	4	0.801	0.430		
Yaşam Amacı	5	0.794	0.527	0.72	0.88
	6	0.797	0.483		
	7	0.794	0.530		
	8	0.811	0.313		
İç Denetim Odağı	9	0.799	0.451	0.74	0.92
	10	0.803	0.399		
	11	0.822	0.346		
	12	0.801	0.431		
Özyeterlilik	13	0.798	0.473	0.73	0.83
	14	0.800	0.446		
	15	0.800	0.446		

Verilerin Analizi

Côté'nin (5) önerdiği dört faktörlü eylemlilik ölçeği'nin Türkçe'ye uygunluğunu sınamak üzere sırasıyla açımlayıcı, doğrulayıcı ve ikinci düzey faktör analizi yapılmıştır. Eylemliliğin, yaşam amaçları, özsaygı, iç denetim odağı ve özyeterlilik olmak üzere dört yapıdan oluşup oluşmadığını test etmek için ikinci düzey faktör analizi kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği, iç tutarlılık ve test-tekrar test yöntemleri izlenerek sınanmıştır. Test-tekrar test güvenilirliği için ölçek, 50 katılımcıya 3 hafta ara ile uygulanmıştır. Bir ya da daha fazla maddeyi boş bırakan dört katılımcının doldurduğu ölçekler değerlendirme dışı tutulmuş ve sonuçta, 46 katılımcıdan elde edilen verilerle ölçeğin test-tekrar test kararlılığı incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmesi SPSS 15.00 ve LISREL paket programlarından yararlanılarak gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Güvenilirlik

Ölçeğin güvenilirliğini incelemek amacıyla, Cronbach alfa ile değerlendirilen iç tutarlılık ile test-tekrar test kararlılığına ilişkin korelasyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı;

yaşam amaçları boyutu için 0.72, özsaygı boyutu için 0.76, iç denetim odağı boyutu için 0.74, özyeterlilik boyutu için 0.73 ve ölçeğin tümü için 0.81 olarak bulunmuştur. Ölçeğin iç tutarlılığı çok yüksek bulunmamakla birlikte, bu değerler kabul edilebilir sınırlar içindedir. Ölçeğin 46 katılımcının uygulamasından hesaplanan test-tekrar test güvenilirlik katsayısı; yaşam amaçları boyutu için 0.88, özsaygı boyutu için 0.86, iç denetim odağı boyutu için 0.92, özyeterlilik boyutu için 0.83 ve ölçeğin tamamı için 0.87 olarak bulunmuştur. Sonuç olarak, ÇEKÖ'nün iç tutarlılığa sahip olmasının yanı sıra, kararlı ölçüm yapan bir araç olduğu söylenebilir. ÇEKÖ'nün madde analizi sonuçlarına göre, düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları 0.31 ile 0.53 arasında, madde atıldığında Cronbach alfa değerleri ise 0.79 ile 0.82 arasında değişmektedir. Bu sonuçlar aşağıda Tablo 2'de gösterilmektedir (Tablo 2).

Faktör Yapısının İncelenmesi

Verilerin faktör analizi için uygunluğunu sınamak üzere, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ile Bartlett küresellik testinin aldığı değerler hesaplanmıştır. KMO, örneklem yeterliliği; Bartlett küresellik testi ise değişkenlerin birbirleri ile ilişki gösterip göstermedikleri konusunda bilgi vermektedir. KMO değerinin 0.60'dan yüksek bulunması ve Bartlett testinin anlamlı olması verilerin

Tablo 3: ÇEKÖ'nün Temel Bileşenler Analizi Sonuçları

Madde No	Özsaygı	Faktörler		
		Yaşam Amacı	İç Denetim Odağı	Özyeterlilik
1	0.82			
2	0.81			
3	0.62			
4		0.77		
5		0.76		
6		0.71		
7		0.66		
8			0.82	
9			0.73	
10			0.61	
11			0.42	
12				0.80
13				0.73
14				0.66
15				0.66
Öz-Değer	4.191	1.70	1.41	1.31
Açıklanan Varyans	27.94	11.35	9.40	8.72
Açıklanan Toplam Varyans	27.94	39.29	48.70	57.43

faktör analizi için uygun olduğunu gösterir (18). Sonuçlar (KMO=0.80; $\chi^2=1579.105$; $p=0.00$) veri grubunun faktör analizine uygun olduğunu göstermiştir.

Açımlayıcı faktör analizi. Özgün ölçekte yer alan 20 madde ile temel bileşenler analizi gerçekleştirilmiştir. Özdeğer grafiği (Scree test), ölçeğin 4 faktörlü bir yapıya sahip olduğuna işaret etmiş ve bu faktörler toplam varyansın %48.73'ünü açıklamıştır. Birden çok faktöre yüklenen maddelerin, binışik madde olarak tanımlanıp ölçekten çıkarılması önerilmektedir (13). Yapılan değerlendirilmede, alt ölçeklerden özsaygıda iki madde, diğer üç alt ölçekte ise birer maddenin binışik madde olarak yer aldığı görülmüştür. Bu nedenle, toplam beş madde (4,5,10,15,16) ölçekten çıkarılmıştır. Kalan maddelerle yeniden faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda, ölçeğin yine dört faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve toplam varyansın %57.43'nü açıkladığı görülmüştür. Faktörlere yüklenen maddelerin yük değerleri 0.42 ile 0.82 arasında değişmektedir. Sonuçlar Tablo 3'te gösterilmektedir (Tablo 3).

Birinci faktörün özsaygıya ilişkin maddeleri (1,2,3), ikinci faktörün yaşam amacına ilişkin maddeleri (4-7), üçüncü faktörün iç denetim odağına ilişkin maddeleri (8-11) ve son olarak da dördüncü faktörün özyeterliliğe ilişkin maddeleri (12-15) içerdiği görülmektedir. Özgün

ölçekteki toplam 20 madde varyansın %42'sini açıklamaktayken, bu çalışmada 15 maddenin ölçeğin varyansının %57.43'ünü açıkladığı görülmüştür. Özgün ölçeğin her bir faktöründe beş madde varken, bu çalışmada özsaygı faktöründe 3, diğer faktörlerde ise 4 madde bulunmaktadır. Ölçek uyarılama çalışmalarında yapı geçerliliğini sınamak amacıyla sıklıkla tercih edilen yöntemlerden biri olan doğrulayıcı faktör analizine ilişkin sonuçlar ise izleyen bölümde açıklanmaktadır.

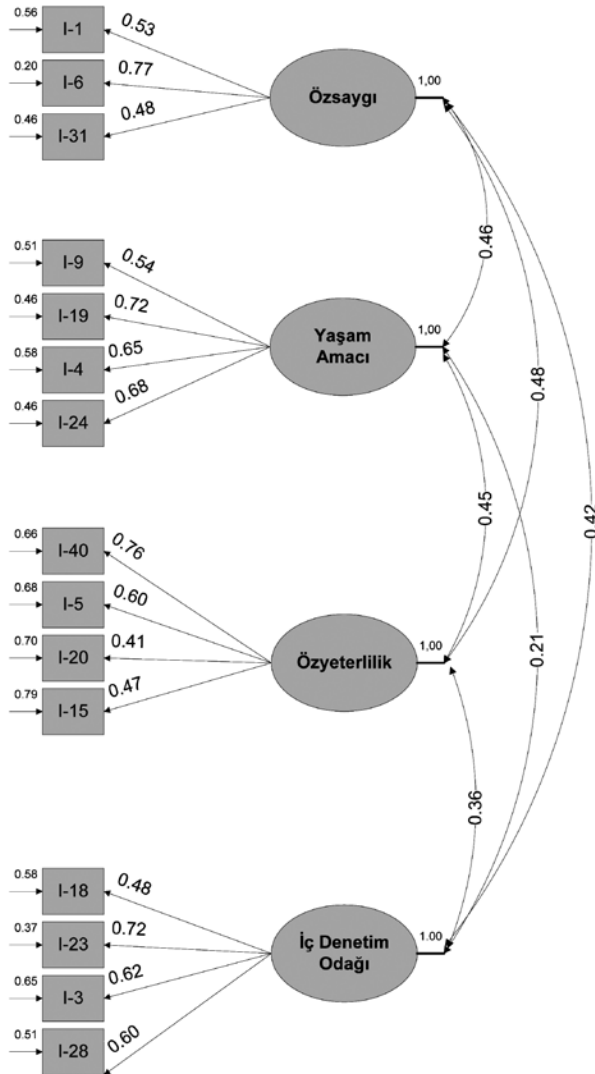
Doğrulayıcı faktör analizi. Ölçeğin yapı geçerliliğini incelemek için gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizine ek olarak, gözlenen verinin dört faktörlü modele ne oranda uyum sağladığını belirlemek amacıyla, doğrulayıcı (confirmatory) faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi, önerilen faktörlerden oluşan (gizil değişkenler) bir modelin gerçek verilerle ne derece uyum gösterdiğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır (19).

Modelin veriye uyumunu tanımlamada kullanılan yollardan biri Ki-Kare'nin serbestlik derecesine oranının hesaplanmasıdır. Bu oranın 5 ve 5'in altında olması kabul edilebilir bir değer olarak belirtilmektedir (20). En çok kullanılan diğer indeksler ise, İyi Uyum İndeksi (Goodness of Fit Index, GFI), Düzeltilmiş İyi Uyum İndeksi (Adjusted Goodness of Fit Index, AGFI),

Tablo 4: ÇEKÖ'nün Faktör Yapısı İçin İyilik Uyum İndeksleri

İyilik Uyum İndeksi	Değer
χ^2/sd (261.63/84)	3.11
GFI	0.94
AGFI	0.92
CFI	0.93
NFI	0.91
NNFI	0.92
RMR	0.060
RMSEA	0.052

GFI: Goodness of Fit Index, AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index
RMR: Root Mean Square Residual, RMSEA: Root Mean Square Error of Approximation,
CFI: Comparative Fit Index, NFI: Normed Fit Index, NNFI: Not-Normed Fit Index

Şekil 1: Çok Yönlü Eylemlilik Kişilik Ölçeği'nin Faktör-Madde İlişkisi

Ortalama Hataların Karekökü (Root Mean Square Residual, RMR), Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) ve Karşılaştırmalı Uyum İndeksi'dir (Comparative Fit Index, CFI). GFI, AGFI, NFI, NNFI ve CFI'nin değerlerinin 0.90 ve üzerinde olması iyi uyum; RMR ya da RMSEA değerinin ise 0.05 ve altında olması mükemmel uyum, 0.08 ve altında olması ise kabul edilebilir uyum olarak kabul edilmektedir (19-22).

DFA uygulamasında 15 maddeden elde edilen korelasyon matrisi veri olarak kullanılmıştır. Tablo 4'te sunulan uyum indeksleri, gözlenen verinin dört boyutlu önerilen modele iyi bir uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır (Tablo 4).

Doğrulayıcı faktör analizi ile hesaplanan (χ^2/sd) oranı 3.11'dir ve bu değer, önerilen faktör modelinin verilerle uyumlu olduğunu göstermektedir (19-20). GFI değerinin 0.94, AGFI değerinin 0.92 ve CFI değerinin 0.93, NFI değerinin 0.91, NNFI değerinin 0.92; RMR değerinin 0.06 ve RMSEA değerinin de 0.05 bulunmuş olması, doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin dört faktörlü yapısının kabul edilebilir olduğuna işaret etmektedir. Doğrulayıcı faktör analizi ile hesaplanan madde-faktör ilişkilerine ait katsayılar Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1'de görüldüğü gibi gözlenen veri dört boyutlu modele iyi bir uyum göstermektedir ve yol (path) katsayıları ise 0.41 ile 0.77 arasında değişmektedir. Bu değerlerin tamamı 0.30'un üstündedir ve 0.30 ve üstü değerlerin kabul edilebilir olduğu belirtilmektedir (19).

Eylemliliğin yaşam amaçları, özsaygı, iç denetim odağı ve özyeterlilik olmak üzere dört yapının bileşiminden oluşup oluşmadığını sınamak için yapılan ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçları izleyen bölümde açıklanmaktadır.

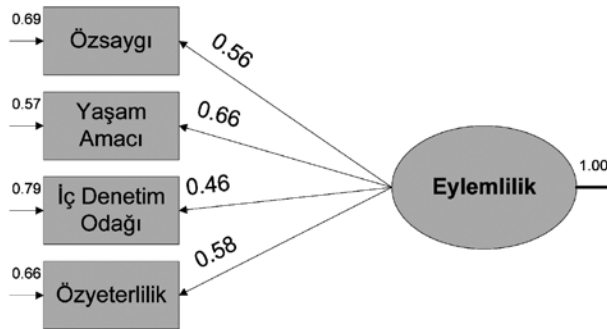
İkinci düzey (second order) doğrulayıcı faktör analizi. Ölçeğin yapı geçerliliğini incelemek için gerçekleştirilen açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizine ek olarak, yaşam amaçları, özsaygı, iç denetim odağı ve özyeterliliğin, bir üst psikolojik yapı olarak tanımlanan eylemliliğe ne oranda uyum sağladığını belirlemek amacıyla, ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

İkinci düzey doğrulayıcı faktör analizi uygulamasında dört faktörden elde edilen korelasyon matrisi veri

Tablo 5: Çok Yönlü Eylemli Kişilik Ölçeğinin İkinci Düzey Faktör Yapısı İçin İyilik Uyum İndeksleri

İyilik Uyum İndeksi	Değer
χ^2/sd (7.74/2)	3.87
GFI	0.99
AGFI	0.95
CFI	0.98
NFI	0.97
NNFI	0.93
RMR	0.022
RMSEA	0.030

GFI: Goodness of Fit Index, AGFI: Adjusted Goodness of Fit Index, RMR: Root Mean Square Residual, RMSEA: Root Mean Square Error of Approximation, CFI: Comparative Fit Index, NFI: Normed Fit Index, NNFI: Not-Normed Fit Index

Şekil 2: Çok Yönlü Eylemli Kişilik Ölçeği'nin İkinci Düzey DFA Sonuçları

olarak kullanılmıştır. Tablo 5'te sunulan uyum indeksleri dört boyutlu yapının önerilen eylemlilik modeline iyi uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi ile hesaplanan faktör-ölçek ilişkilerine ait katsayılar Şekil 2'de gösterilmiştir.

İkinci düzey doğrulayıcı faktör analizi ile hesaplanan (χ^2/sd) oranı 3.87'dir ve bu değer, modelin gerçek verilerle uyumlu olduğunu göstermektedir (20). İkinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonucunda GFI değerinin 0.99, AGFI değerinin 0.95 ve CFI değerinin 0.98, NFI değerinin 0.97, NNFI değerinin 0.93; RMR değerinin 0.02 ve RMSEA değerinin de 0.03 olarak bulunmasıyla, eylemli kişiliğin dört psikolojik yapının bileşiminden oluştuğu iddiası desteklenmiştir. İkinci düzey doğrulayıcı faktör analizi ile ortaya çıkan faktör-ölçek ilişkisine ait katsayılar Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2'de de görüldüğü gibi, dört boyutlu yapı eylemlilik modeline iyi uyum göstermektedir. Yol

katsayıları ise 0.46 ile 0.66 arasında değişmektedir. Bu değerlerin tamamı 0.30'un üstündedir (20).

Sonuç olarak, yapı geçerliliğini belirlemek için gerçekleştirilen açımlayıcı, doğrulayıcı ve ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, 15 madde ve 4 alt ölçekten oluşan ÇEKÖ'nün, eylemliliği ölçmek için uygun olduğunu ve ölçeğin, varyansın %57.43'ünü açıkladığını göstermiştir. Faktör analizi çalışmaları sonucunda 15 maddeli ölçekten alınacak en düşük puan 15, en yüksek puan ise 75'tir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, Côté (5) tarafından geliştirilmiş olan ÇEKÖ'nün geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılarak, Türk gençlerinde kullanım değeri incelenmiştir. Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçları ile ikinci düzey DFA sonuçları, ÇEKÖ'nün Türkçe versiyonunun eylemliliği ölçmek için kullanılabilirliğini göstermiştir.

Özgün ölçeğin özsayıyı, yaşam amacını, iç denetim odağını ve özyeterliliği ölçen beşer madde olmak üzere toplam 20 madde ve dört alt faktörden oluştuğu görülmektedir. Özgün ölçekteki bu 20 madde ve 4 faktör, toplam varyansın %42'sini açıklamaktadır. Bu çalışmada ise, açımlayıcı faktör analizi sonucunda, ölçeğin 15 madde ve 4 alt ölçekten oluşan faktör yapısının, toplam varyansın önemli bir yüzdesini (%57.43) açıkladığı görülmüştür. Ölçeğin faktör yapısının doğrulanıp doğrulanmadığının incelendiği Schwartz ve arkadaşlarının çalışmasında (9), ölçeğin 4 faktörlü yapısının doğrulanmış olduğu görülmüştür. Bu çalışmada da doğrulayıcı faktör analizi sonuçları mevcut faktör yapısının uygunluğunu desteklemektedir. Bu çalışmada elde edilen faktör yapısının, özgün ölçekteki faktör yapısından daha iyi sonuçlar verdiği ifade edilebilir. Ayrıca, ölçeğin Türk gençlerinde daha az madde ile varyansın daha yüksek bir yüzdesini açıklaması dikkate alındığında, varolan maddelerin iyi işlediği söylenebilir.

Ölçeğin güvenilirlik çalışması için iç tutarlılık katsayısı ve test-tekrar test yöntemi olmak üzere, iki tür güvenilirliğe bakılmıştır. Sonuçlar, alt ölçeklerin iç tutarlılığının yeterli olduğuna ve test-tekrar test yöntemine dayalı olarak elde edilen korelasyonların da alt ölçeklerin

kararlı bir ölçüm yaptığına işaret etmektedir. Bu çalışmada iç tutarlılık değerleri 0.72 ile 0.81 arasında iken, ÇEKÖ'nin özgün çalışmasında bu değerler 0.58 ile 0.86 arasında değişmektedir. Schwartz ve arkadaşlarının çalışmasında (9), ölçeğin tamamı için Cronbach alfa değeri 0.81 olarak bulunmuştur. Schwartz'ın çalışmasında ise (17), Cronbach alfa değerlerinin 0.59 ile 0.85 arasında değiştiği bulunmuştur. Tüm bu çalışmalarda da iç-tutarlılık değerlerinin benzer olduğu söylenebilir. Özgün çalışmada, ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği incelenmemiştir. Bu çalışmada, test-tekrar test güvenilirlik değerlerinin göreceli olarak yüksek bulunması (0.86 ile 0.90 arasında), ölçeğin kararlı ölçümler yapabileceğini göstermiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi, eylemliliğin; yaşam amaçları, özsaygı, iç denetim odağı ve özyeterlilik olmak üzere dört yapının bileşiminden oluşup oluşmadığını sınamak için bu çalışmada ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bulgular, eylemliliğin bu dört psikolojik yapıdan oluştuğuna işaret etmektedir. Alanyazında (8,10), özerkliğin de eylemliliğin bir alt boyutu olabileceğine ilişkin iddialar olduğu için, izleyen çalışmalarda eylemlilik ile özerklik arasındaki ilişki incelenebilir ve eylemliliğin özerkliği de içeren bir yapıya sahip olup olmadığı ikinci düzey doğrulayıcı faktör analizi ile değerlendirilebilir.

Bu çalışmanın bulguları dikkate alınarak ileride yapılacak araştırmalar ve günlük yaşama yönelik birkaç öneri sunmak olasıdır. Örneğin, ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarının gençler, ergenler ve yetişkinler gibi farklı gruplarda tekrar edilmesi, ölçeğin Türkçe'ye uygunluğu konusunda yeni kanıtlar sağlayabilir. Türk gençlerinde de kullanılabileceği gösterilen bu ölçeğin, hem disiplinlerarası hem de kültürlerarası araştırmalarda kullanılabileceği düşünülmektedir. Örneğin, eylemliliğin karşıt kutbunda "Bir arada olma" (communion) kavramının yer aldığı iddiası (12,23) sınanırken eylemlilik ölçeğinden yararlanılabilir. Bakan, özerkliği açıklarken eylemlilik kavramını kullanmakta, eylemliliği bireyleşme için içsel baskı ve başkalarından ayrılma, çevreden bağımsızlaşma olarak tanımlamaktadır. Bakan'a göre eylemlilik aktif olarak eylemde bulunmayı, bir arada olma ise başka insanlarla birlikte karar almayı ifade etmektedir (12). Bu bağlamda özellikle toplulukçu kültürlerde bu ölçeğin

kullanılması, bireylerin eylemlilik-bir arada olma yönelimlerini belirlemeyi amaçlayan çalışmalarda kullanılabilir. Bu ölçek; ruh sağlığı çalışanları, psikiyatristler, psikolojik danışmanlar ve sosyal hizmet uzmanları gibi uzmanlar tarafından eylemlilikle ilişkisi olan bazı psiko-sosyal değişkenleri içeren araştırmalarda kullanılabilir. Örneğin ölçek, eylemlilik ile kişilik, kimlik, bağlanma, risk alma, depresyon, yaşam doyumu, öznel iyi oluş ve özerklik gibi değişkenlerin ilişkisini inceleyen çalışmalarda kullanılabilir. Ayrıca, ilgili ölçek eylemliliğin demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemeye dönük çalışmalarda da kullanılabilir.

Araştırmacının en önemli sınırlılığı, ölçeğin yakınsak ve iraksak geçerliliğinin yapılmamış olmasıdır. Türkiye'de eylemliliği ölçen başka bir ölçek olmamasından dolayı, ölçeğin yakınsak ve iraksak geçerliliği incelenmemiştir. Sonraki çalışmalarda ölçeğin yakınsak ve iraksak geçerliliği başka ölçeklerle (özerklik gibi) incelenebilir. Bu çalışmanın önemli sınırlılıklarından bir diğeri de araştırma grubunun sadece üniversite öğrencileri ve bir işte çalışan katılımcılardan oluşmasıdır. Öğrenci olmayıp, aynı zamanda bir işte çalışmayan katılımcıların araştırma grubuna dahil edilmemiş olması önemli bir eksikliklerdir. Bu çalışmanın bir başka önemli sınırlılığı; açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizinin, madde analizi ve iç tutarlılık katsayısının aynı veri tabanından elde edilen verilerle yapılmış olmasıdır. Bununla birlikte, hem açıklayıcı hem de doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen yüksek değerler, modelin desteklediğine işaret etmektedir. Sonraki çalışmalarda geçerlilik ve güvenilirlik analizleri farklı veri tabanlarından elde edilen verilerle yapılabilir. Bir diğer sınırlılık ise faktör yapısının her iki cinsiyette geçerli olup olmadığının incelenmemiş olmasıdır. Ek olarak, araştırma grubu klinik grup dışındaki bireylerden oluşmaktadır. Sonraki çalışmalarda faktör yapısının her iki cinsiyette geçerli olup olmadığının ve hem klinik grupta hem de klinik olmayan grupta geçerli olup olmadığının incelenmesi ölçeğin geçerliliğine ilişkin önemli kanıtlar sağlayabilir. Sonuç olarak, ÇEKÖ'nün Türkçe versiyonunun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu ve özerk eylemde bulunma ve bireyleşme türlerini ölçmek için kullanılabileceği söylenebilir.

KAYNAKLAR

1. Bandura A. Human agency in social cognitive theory. *Am Psychol* 1989; 44:1175-1184.
2. Emirbayer M, Mische A. What is agency? *Am J Sociol* 1998; 103:962-1023.
3. Côté JE, Levine CG. *Identity Formation, Agency, and Culture: A Social Psychological Synthesis*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 2002, 1-32.
4. Erikson EH. *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton Company Inc., 1968; 48-52.
5. Côté JE. An empirical test of the identity capital model. *J Adolesc* 1997; 20:421-437.
6. Côté JE. *Arrested Adulthood: The Changing Nature of Maturity and Identity*. New York: New York University Press, 2000; 42-77.
7. Côté JE. The role of identity capital in the transition to adulthood: the individualization thesis examined. *J Youth Study* 2002; 5:117-134.
8. Côté JE, Schwartz SJ. Comparing psychological and sociological approaches to identity: identity status, identity capital, and the individualization process. *J Adolesc* 2002; 25:571-586.
9. Schwartz SJ, Côté JE, Arnett JJ. Identity and agency in emerging adulthood: two developmental routes in the individualization process. *Youth Soc* 2005; 37:201-229.
10. Özdikmenli-Demir G. Üniversite öğrencilerinde kimlik gelişimi: Kimlik statülerinin sosyal sermaye ve kimlik sermayesi ile olan ilişkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2010; 34:1-10.
11. Côté JE. Identity capital, social capital and the wider benefits of learning: generating resources facilitative of social cohesion. *London Review of Education* 2005; 3:221-237.
12. Kağıtçıbaşı Ç. *İnsan, Aile, Kültür*. Ankara: Remzi Kitabevi, 1993, 24-26.
13. Bandura A. Social cognitive theory: an agentic perspective. *Ann Rev Psychol* 2001; 52:1-26.
14. Baggerly J, Osborn D. School counselor's satisfaction and commitment: correlates and predictors. *Professional School Counseling* 2006; 9:197-205.
15. Sencer M. *Toplum Bilimlerinde Yöntem*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1989, 88-89.
16. Büyüköztürk Ş, Kılıç-Çakmak E, Akgün ÖE, Karadeniz Ş, Demirel F. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Geliştirilmiş 8. Baskı, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2011, 76-88.
17. Schwartz SJ. Construct validity of two identity status measures: the EIPQ and the EOM-EIS-II. *J Adolesc* 2004; 27:477-483.
18. Büyüköztürk Ş. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. 5. Baskı, Ankara: Pegem Yayıncılık, 2002, 72-94.
19. Şimşek ÖF *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş-Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayınevi, 2007, 102-127.
20. Kline RB. *Principles and practice of structural equation modeling*. Second ed., NY: Guilford Press, 2005;106-107.
21. Schermelleh-Engel K, Moosbrugger H, Müller H. Evaluating the fit of structural equation models: tests of significance and descriptive goodness of fit measures. *Psychol Res* 2003; 8:23-74.
22. Sümer N. Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları* 2000; 3:49-74.
23. Shanahan MJ. Pathways to adulthood in changing societies: variability and mechanisms in life course perspective. *Annu Rev Sociol* 2000; 26:667-692.